

HUQUQIY DEMOKRATIK DAVLAT, ERKIN FUQAROLIK JAMIYATI QURILISHIDA HUQUQIY TARBIYANING AHAMIYATI

Dauletbaeva Jadiraxan Aliy qizi

Nukus davlat pedagogika instituti tayanch doktoranti

[*jadiradauletbaeva84@gmail.com*](mailto:jadiradauletbaeva84@gmail.com)

Maxsutov Islam Tazabaevich

Nukus shahar Darbent MFY yoshlar yetakchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada demokratik jamiyat qurishda huquqiy tarbiyaning ahamiyati huquqiy tarbiya nima ekanligi va u fuqarolar uchun qanchalik kerakligi, jamiyatda fuqarolik tarbiyasining maqsadi va vazifalari haqida ma'lumotlar keltirilgan. Fuqarolik tarbiyasi jamiyatda yashayotgan shaxslarning o'z huquq va burchlarini bilishi, tushunishi va amalda qo'llashi uchun juda muhimdir. Shuningdek huquqiy ta'lim jarayoni, jamiyatda huquqiy ong va madaniyatni shakllantirish masalalari to'g'risida ma'lumotlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: Fuqaro, huquq va erkinliklar, fuqarolik, huquqiy madaniyat, vatanparvarlik, Konstitutsiya, huquqiy tarbiya, huquqiy malaka, huquqiy bilim.

Аннотация: В данной статье представлена информация о значении юридического образования в построении демократического общества, что такое юридическое образование и насколько оно необходимо гражданам, цели и задачи гражданского образования в обществе. Гражданское образование очень важно для того, чтобы люди, живущие в обществе, знали, понимали и практиковали свои права и обязанности. Также освещается информация о процессе правового воспитания, формирования правового сознания и культуры в обществе.

Ключевые слова: Гражданин, права и свободы, гражданство, правовая культура, патриотизм, Конституция, юридическое образование, юридическая квалификация, правовые знания.

Abstract: This article provides information about the importance of legal education in building a democratic society, what is legal education and how much it is needed for citizens, the purpose and tasks of civil education in society. Civic education is very important for people living in society to know, understand and practice their rights and duties. Information about the process of legal education, formation of legal consciousness and culture in society is also covered.

Key words: Citizen, rights and freedoms, citizenship, legal culture, patriotism, Constitution, legal education, legal qualification, legal knowledge.

Rivojlangan dunyo davlatlarida fuqarolarga huquqiy ta'lim tarbiya berish, xalqning huquqiy savodxonligini oshirish adolatli jamiyat va demokratik davlat qurishning asosiy tamoyillaridan ekanligi tasdiqlangan. Chunki, fuqarolarda huquqiy ong va madaniyatni rivojlantirish- jamiyatda barqarorlik, rivojlanish, adolat, fuqarolar huquqlarining ustunligini taminlashning asosidir. Jamiyatda yashayotgan odamlar o'zlarining hatti harakatlariga ongli ravishda javobgar ekanligini tushunib va boshqalarning qonunlarga, jamiyatdagi qoidalarga qarama-qarshi harakatlariga faol ijtimoiy nazorat o'rnatish, ushbu jamiyatda va davlatda tartibsizliklar va qonunga zid harakatlar jinoyat va huquqbuzarliklar nisbatan kamayadi. Respublikamizda fuqarolarning fuqarolik jamiyati asoslariga doir bilimlarni oshirib borish, huquqiy ong va madaniyatni rivojlantirish va ijtimoiy-siyosiy faol fuqarolarni shakllantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Fuqarolik jamiyatiga erishish uchun fuqarolar o'z huquq va erkinliklarini yaxshi bilishlari zarur. Zero inson huquqi va asosiy erkinliklari xalqaro huquqning yetakchi tamoyillari sirasiga kiradi. Shu sababli, bugungi rivojlangan dunyoda ko'pgina davlatlarda inson huquq va erkinliklarini, xavfsizligini, yashash sharoitini ta'minlashi borasidagi xalqaro miqyosda qabul qilingan inson huquqlari to'g'risidagi hujjatlarni maqullagan.

Bu hujjatlarga og'ishmay amal qilish esa fuqarolarning huquqiy madaniyati qay darajada shakllanganiga bog'liq. Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov "Har bir fuqaro, har bir inson o'z haq-huquqini yaxshi bilishi va uni himoya qila olishi zarur. Odamlarning huquqiy bilimlar bilan qurollantirish shart. Toki, jamiyatning har qaysi a'zosi o'z huquqi, o'z burchi va o'z mas'uliyatini puxta bilmas ekan, uni hayotiy ehtiyoj sifatida anglamas ekan, bizning islohotlar, yangilanish haqidagi barcha so'zlarimiz, sa'y-harakatlarimiz besamara ketaveradi"- deb aytib o'tgan edi. Demak, har bir kishining huquqiy madaniyatli bo'lmog'i jamiyat va farovon hayotimizning taqdiri bilan bog'liq masaladir. Bu esa joylarda yoshlarning huquqiy madaniyatini shakllantirish va takomillashtirishni taqozo etadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2019 yil 9-yanvardagi "Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish to'g'risida"gi PF-5618-son Farmoni keng jamoatchilikning huquqiy ongi, huquqiy madaniyati, huquqiy savodxonlik darajasi yuksalishida amaliy ahamiyat kasb etadi. Ushbu Farmonda aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirishga, jamiyatda fuqarolarning huquqiy savodxonligi darajasini oshirishga to'sqinlik qiluvchi quyidagi muammo va kamchiliklar saqlanib qolinayotganligi sanab o'tildi. Jumladan, huquqiy madaniyatni yuksaltirishda, eng avvalo, huquqiy ta'lim va tarbiya borasidagi ishlar tizimli va uzviy olib borilmayapti. Uzoq yillar davomida bu masala huquqni muhofaza qiluvchi organlar va ayrim davlat

organlarining ishi sifatida qarab kelinib, bunda oila, mahalla va fuqarolik jamiyati boshqa institutlarining ishtiroki yetarlicha ta'minlanmagan. Mamlakatimizda inson huquqlari va manfaatlarini ta'minlash, ijtimoiy hayotni demokratlashtirish uchun shartsharoitlar yaratish va huquqiy davlat asoslarini shakllantirish zaruriyatidan kelib chiqqan holda ushbu "Jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish" Milliy dastur qabul qilingan.

Dastur doirasida maktabgacha ta'lim tashkilotlari, maktablar, oliy talim tizimida huquqiy talim tarbiyani tizimli va uzviy olib borish ko'zda tutilgan. Huquqiy ta'limning izchil, uzluksiz, tizimli va chuqur bo'lishi shaxs rivojlanishidagi yosh bilan bog'liq imkoniyatlar bilan belgilanadi. Huquqiy ta'lim yagona yo'nalishga ega bo'lishi lozim. Buning ma'nosi shuki, asosiy e'tibor yoshlarning huquqiy bilimlarni o'zlashtirishigagina emas, balki ularning umumiy rivojlanish darajasini va ijtimoiy faolligini oshirishga, qonun-qoidalarga hurmat bilan qarash hissini uyg'otishga, uning qanday ahamiyatga ega ekanligini anglab yetishlariga ham qaratilishi lozim. "Huquqiy ta'lim asosida o'z huquqlarini va burchlarini yaxshi bilgan jamiyat a'zolarigina ijtimoiy hayotning barcha sohalarida ongli ravishda mehnat qiladi va ularning yaratuvchanlik faoliyati ancha yuqori bo'ladi". Huquqiy ta'lim boshqa ijtimoiy fanlardan farq qilib, bevosita davlat, huquq masalalari haqida ta'lim beradi. Huquqiy ta'lim-huquqiy bilimlarni o'zlashtirishni, amaliy ko'nikmalar va malakalarning shakllanishini ko'zda tutadi. Yoshlar egallagan huquqiy bilimlar, ko'nikma va malakalar ularning barkamol inson bo'lib etishishlari uchun zamin tayyorlaydi.

Huquqiy bilimlar asosan ta'lim-tarbiya muassasalarida beriladi. Bu borada yoshlarning huquqiy tarbiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi omillarga nisbatan huquqiy immunitetni shakllantirish, har bir shaxsda qonunlarga va odoq-axloq qoidalarga hurmat, milliy qadriyatlarga sadoqat, huquqbuzarliklarga nisbatan murosasizlik hissini uyg'otish har bir ta'lim tarbiya muassasasining vazifasi hisoblanadi. Ta'lim tarbiya tashkilotlarida o'quvchilar Konstitutsiya davlatning asosiy qonuni ekanligi, unda davlat suverenligi, inson huquq va erkinliklari, burchlari nima ekanligi, shaxsning qanday qanday huquqlari mavjud, ularning qanday kafolatlanganligi, davlat hokimiyati kabi muhim savollar javobini egallash darajasida tinglovchi bilim olishi kerak. Shuningdek, nafaqat konstitutsiyaviy huquqlarni o'rganish, balki bunday qoidalarining hayotga hamoxangligini o'rganib borish, milliy qonunchiligimizda konstitutsiyaviy qoidalarining kafolatlanishining qay darajadiligini tinglovchini bosqichma-bosqich (oddiydan murakkablikka tomon) solishtirib, unga ilmiy yondashib borish darajasiga etkazib borilishi o'ta dolzarb masaladir. Zero, huquqiy, demokratik degan g'oyalarning o'zi huquqqa tanqidiy, ilmiy yondashishni talab etadi.

O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-avgustda qabul qilgan "Ta'lim to'g'risida"gi qonunida asosiy e'tibor fuqarolarga ta'lim, tarbiya berish, kasb-hunar o'rgatishning huquqiy asoslarini belgilab berishga qaratilgan. Ta'lim berish jarayonida yoshlar fan, axloq, mehnat, huquq, siyosat, adabiyot va san'atni, shuningdek, umumiy va jismoniy madaniyatni o'zlashtiradi. Ta'lim olish huquqi. talimning tizimli tashkil etilishi haqida aytib o'tilgan.

Huquqiy ta'limning shaxs huquqiy ongini shakllantirish va yuksaltirishdagi o'rni va ahaamiyati, uning o'ziga xos xususiyatlari, uni o'rganish, bir tizimga solish, huquqiy ta'limning asosiy maqsadi bo'lib kelan. Huquqiy tarbiyani inkor etmagan holda huquqiy ta'lim orqali huquqiy ongni shakllantirish muhim hisoblanadi. Chunki "ta'limni tarbiyadan, tarbiyani esa ta'limdan ajratib bo'lmay- di...". Tarbiya inson hayotida muntazam amalga oshib boradigan jarayondir. Tarbiyaning samarali bo'lishi tarbiyachi va tarbiyalanuvchining faoliyatiga xoxish-irodasiga, qanday sharoit va vositalarning ta'sirida ro'yobga chiqishiga bog'liqdir. Ayniqsa tarbiya qanday usullar bilan amalga oshirilganligi, uni berishda qanday yo'l tutilganligi nixoyatda muhimdir.

Huquqiy tarbiya tushunchasi ko'p qirrali tushunchalardan biridir. U o'z ichiga inson faoliyatining barcha jabhalarini qamrab oladi. Huquqiy tarbiya va huquqiy ta'limning uzviyligini e'tirof etgan holda ularning o'ziga xos xususiyatlari mavjud. Xususan, huquqiy tarbiya - huquqiy ongni shakllantirishda huquqiy normalariga rioya qidlish, ularni bajarish va bu normalardan foydalanishni ta'minlovchi asosiy omil bo'lsa, huquqiy ta'lim - muayyan huquq sohalari bo'yicha egallashi zarur bo'lgan ma'lumotlar, bilimlar majmui bo'lib, huquqiy tasavvur va huquqiy tushunchalar xosil qilish vositasidir. Ya'ni huquqiy ta'lim shaxsning huquqiy borliq huquqiy voqelik, jamiyatdagi huquqiy munosabatlar, huquqiy normalari haqidagi bilimlar tizimidir. Shaxs huquqiy ongi shakllanishida huquqiy ta'limning nazariy asoslariga doir xulosalar huquqiy ta'lim-tarbiya tizimini tubdan isloh qilish, uni jahon talablari darajasiga ko'tarish, malakali kadrlar tayyorlashning yangi tizimini barpo etish, kelajak uchun barkamol, salohiyatli, huquqiy savodxon avlodni tarbiyalash maqsadida huquqiy ta'lim nazariyasini ishlab chiqish, uning tizimini, tarkibiy qismlarini, o'qitish metodlari tizimini takomillashtirish, shaxs huquqiy ongini shakllantirishda uning ahamiyatini ochib berish bilan chambarchas bogliqdir.

Huquqiy ta'lim mazmunini uning tarkibiga kiradigan huquqiy bilim, huquqiy ko'nikma va huquqiy malaka tashkil etadi.

Huquqiy bilim – har bir bilim kabi muayyan huquq sohasiga oid ma'lumotlar majmuasi bo'lib, ularning inson tafakkurida namoyon bo'lishidir. Huquqiy bilim orqali yoshlarda tasavvur va tushunchalar hosil bo'ladi. O'qitish jarayonida aniq va to'liq huquqiy tasavvurlar mavjud bo'lgandagina, huquqiy tushunchalar hosil bo'la oladi. Masalan, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida belgilangan "Fuqarolar

O'zbekiston xalqining tarixiy, ma'naviy va madaniy merosini avaylab asrashga majburdirlar", degan qoidani tushunish uchun ta'lim oluvchi avval tarixiy, ma'naviy va madaniy merosni o'zi nima ekanligini, undan keyin ularni nima uchun asrash kerakligini tushunib, shundan keyingina bu – har bir fuqaroning burchi ekanligini bilib oladi.

Huquqiy malaka – ilgarigi tajribalar, tushunchalar, bilimlar asosida muayyan faoliyatni amalga oshirish harakatidir. Masalan, huquqiy bilimlar yordamida shaxs qonunlarni talqin qilish, ularni amalga oshirish harakatini namoyon etadi.

Huquq fanlari o'rganadigan masalalar – davlat va huquq haqidagi asosiy tushunchalar, tamoyillar, ta'limotlar huquqiy ta'limning predmetini tashqil etadi. Huquqiy ta'lim orqali ilmiy dunyoqarashni shakllantirishga, huquqiy qoidalarni tushunishga, ularni amalda qo'llashga, huquqiy jihatdan faollashuvga, davlat va fuqaroning o'zaro aloqador ekanligini anglashga, kerak bo'lsa, huquqiy ijodkorlikka, o'z haq-huquqini bilib olishga erishiladi. O'z huquq va majburiyatlarni biladigan va boshqalar huquqlarini hurmat qiladigan, madaniyatli, faol fuqarolarni kamol toptirish va huquqiy ta'lim - tarbiyani ta'minlash yoshlar huquqiy tarbiyasining umumiy vazifalari hisoblanadi. Huquqiy bilim olgan shaxs o'z bilimini hayotda ishlata bilishi, tadbiq eta olishi kerak. Inson va fuqarolarning huquq, erkinliklari, burchlari bo'yicha dars jarayonida o'rganganlarini hayotda foydalana olish, shaxsning qonun asosida o'zini himoya qilishi, o'z burchlarini bajarishi uning o'z hatti-harakatlarini huquqiy baholashi uni faol fuqarolik pozitsiyadagi demokratik jamiyatning haqiqiy a'zosi qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi
2. Mirziyoyev SH.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi // Xalq so'zi 8 dekabr 2016 yil. O'zbekiston Respublikasining saylangan Prezidenti SHavkat Mirziyoyevning O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganligining 24 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimidagi ma'ruzasi.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 9-yanvardagi "Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish to'g'risida"gi PF-5618-sonli Farmoni. <https://lex.uz/docs/4149765>
4. Karimov I.A. Asosiy maqsadimiz – yurtimizda erkin va obod, farovon hayot barpo etish yo'lini qat'iyat bilan davom ettirishdir. G `Xalq so'zi. 2007 yil 8 dekabr
5. Saidkulov N. Huquqiy madaniyat va huquqiy tarbiya asoslari. –Guliston, Universitet. 2020
- 6.B.X.Xodjayev umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti «Sano-standart» nashriyoti Toshkent – 2017
7. Matyakubov Bekzod Qadamboyevich, Ruzmetov Mustaf o Ismayil o'g'li "Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences" www.oriens.uz